

Є. К у с ь н е ж

**МЕЧИСЛАВ ЛЮДВІК ПОТОЦЬКИЙ (1810—1878) —
ОХОРОНЕЦЬ СТАРОЖИТНОСТЕЙ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ,
СПІВАВТОР ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА СВІТОВИТА З
р. ЗБРУЧ, АВТОР ПЕРШОЇ МОНОГРАФІЇ ІСТОРИЧНОГО
МІСТА ЗАМОСТЯ ¹**

Присвячується 200-річчю
від дня на народження
М. Потоцького

У статті розглядається діяльність Мечислава Людвіка Потоцького в галузі охорони пам'яток Поділля та Східної Галичини, дослідження ним Збруцького ідола — Світовита, вивчення історії Замостя.

Ключові слова: Мечислав Людвік Потоцький, Поділля, Східна Галичина, Замостя, Світовит.

Мечислав Людвік Потоцький народився у 1810 р. у Львові, в сім'ї Потоцьких гербу Любич, яка була родом з Брацлавського воєводства [Herbarz ..., 1841, s. 426, 427]. Його предок Микола Потоцький був відомий у кінці XVI століття як покровитель церкви в Красноставському повіті [Słownik ..., 1887, s. 867, 868] ². Після закінчення домашнього навчання здобував освіту в школах Варшави, де розпочав студіювати право у Варшавському університеті [Gerber, 1977, s. 179]. М. Потоцький перервав навчання в 1830 р. і вступив до лав уланів 5 полку ім. Замойських [Zyciorysu ..., 1880, s. 52, 53] для боротьби під час Листопадового повстання проти

Росії. 13 квітня 1831 р. він був призначений підпоручником і ад'ютантом Керівника повстання [Draczyński, 2002, s. 97]. За мужність, продемонстровану у битві під Остроленкою (26 травня 1831 р.), 2 червня 1831 р. нагороджений Золотим Хрестом *Virtuti Militari* [Virtuti Militari, 1815—1831, 2001, s. 164, poz. 1327]. Після повстання відправився в Австрію, де місцева поліція заслала його на кілька років до федеральної землі Штирія ³.

Після повернення в Галичину купив маєток Коцюбінчики біля Гусятина на Поділлі та оселився там із дружиною Клотильдою з Городиських. У 1845 р. отримав позитивну відповідь царя на своє прохання про повернення на територію Королівства Польського, але не скористався ним і залишився на Поділлі [Gerber, 1977, s. 179]. Хоча пізніше він міг вільно в'їжджати до Королівства Польського. На пізніше професійне життя М. Потоцького вплинуло відкриття, здійснене в с. Лічківці — власності Костянтина Заборовського. У 1848 р. була засуха, яка призвела до пониження рівня води в річці Збруч. З русла з'явилася голова кам'яної статуї. Витягнутого ідола поклали в маєтку. Через кілька років статуя була подарована Мечиславу Потоцькому. Ця подія співпала з публікацією відозви Краківського наукового товариства (ТНК) для громадян про

1. Появою цієї статті завдячую сприянню та добрій волі правнучки Мечислава Потоцького, Пані Агнешці Ясевіч з Варшави, яка надала зібрані нею матеріали, фотографії та сімейні спогади. Складаю їй щиро подяку за натхнення та дозвіл на використання документів під час написання тексту.

2. Тут є наступне пояснення прізвиська Фокс: «На початку XVII ст. поєднавшись подружніми зв'язками із багатою купецькою сім'єю Фоксів з Кракова та продавши їм свій родинний маєток Поток Велькі (Потік Великий), надають їм своє ім'я (Потоцький), і навзаєм, коли згасає їхній рід (у другій половині XVII ст.) приймають їхнє прізвисько (Фокс) за прізвище. У XIX ст. були власниками нерухомості в районі Коцюбінчики в Гусятинському повіті».

© Є. КУСЬНЄЖ, 2010

3. У сімейному архіві, який згорів під час Варшавського повстання 1944 р., зберігалися пам'ятки з перебування в Граці М. Потоцького: читацький квиток до університетської бібліотеки в Граці за 1833 р., а також запрошення від ерцгерцога Альбрехта Габсбурга на придворний бал у 1834 р. (Зі спогадів онучки Мечислава Потоцького Феліції Марії з Любич Потоцьких Різенгорст де Ресс — сімейний архів Агнешки Ясевіч).

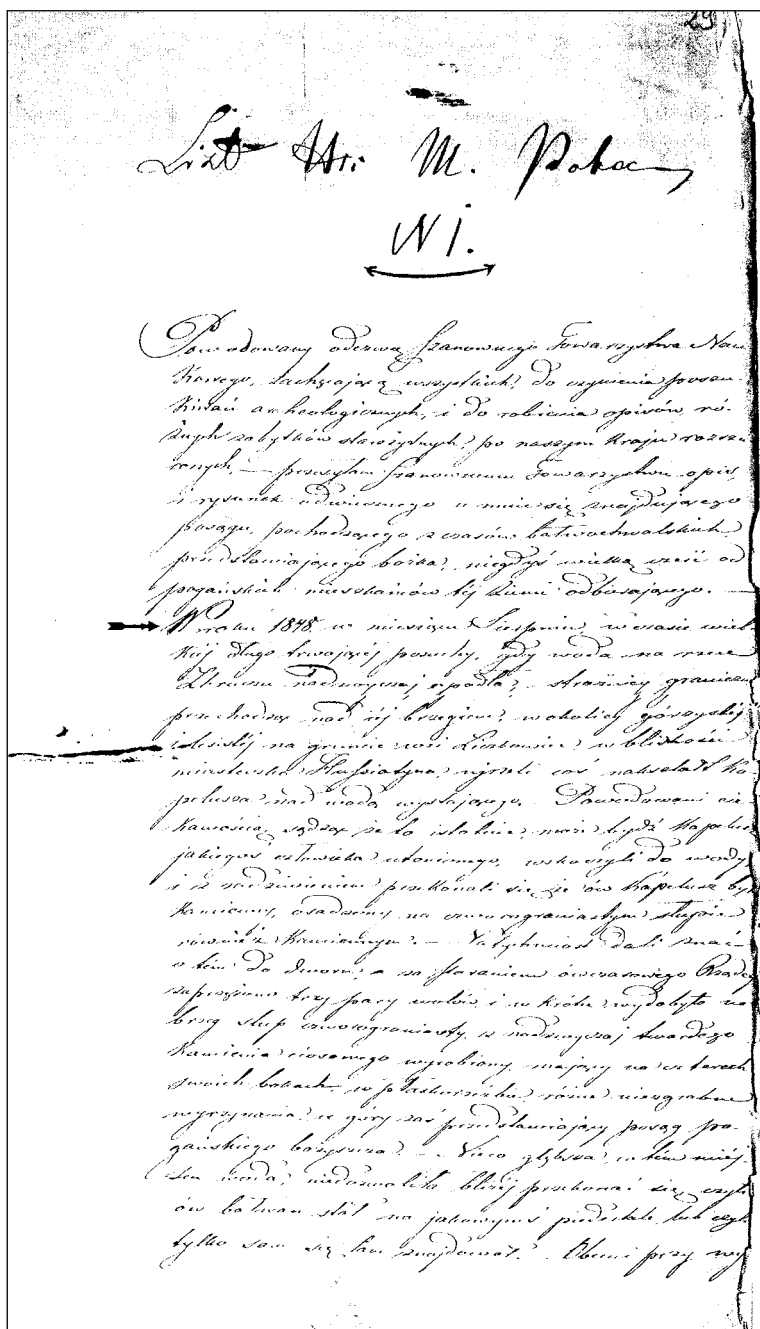

Рис. 1. Перша сторінка листа Мечислава Потоцького (від 15.XI.1850 р.), у якому він повідомляє Краківське наукове товариство про відкриття статуї Світовита (Архів ПАУ Краків)

товита до Кракова. На додаток до статуї ідола Мечислав Потоцький подарував Науковому товариству в Кракові кілька старовинних монет разом із їхнім описом³. У своєму листі він помістив деякі умови, де застеріг, що якщо «будь-якая влада запланує колись переміщення з раз обраного місця», статуя повинна бути переданою одному з роду Потоцьких, «який найбільш відзначається шаную старожитностей батьківщини»⁴. На засіданні Археологічного Комітету ТНК 24 лютого 1851 р. було прийнято рішення про відрядженні Теофіла Жебравського в с. Коцюбінчики з метою перевезення Світовита до Кракова. На тому ж засіданні ТНК звернулося до ректора Ягеллонського університету з проханням послати Потоцькому диплом члена Товариства. Теофіл Жебравський вирушив в подорож 29 березня 1851 р. і після шести днів прибув 4 квітня в Коцюбінчики. Під час підготовки пам'ятника до подорожі М. Потоцький із Ф. Жебравським відвідали місце, де було знайдено Світовита. При нагоді склали карту околиць [Leńczuk, 1964, s. 5] (рис. 3). На жаль, на ній не вказано точного місця, де був знайдений ідол. Пізніше це стало причиною сумнівів у його достовірності.

М. Потоцький показав йому околиці, де ознайомив його з не менш цікавими пам'ятками. Вони відвідали Гориньову печеру в скелястому березі р. Збруч, замок із залишками стін у верхній частині гори Соколіха та городище «Розбита Могила» поблизу с. Коцюбінчики. Споряджене «божество» відправлено 7 квітня в напрямку до Кракова, куди транспорт прибув 12 травня 1851 р. З тих пір величезний кам'яний Світовит (чотиригранний стовп висотою 257 см, 29 × 30 см в розрізі і вагою більше 500 кг) є гордістю археологічних колекцій Кракова. Згодом М. Потоцький і Ф. Жебравський опублікували перші доповіді про обставини виявлення і перевезення статуї Світовита

збір, порятунок та опис історичного минулого [Majer, 1851, s. 123—126].

У своєму листуванні з Краківським науковим товариством Мечислав Потоцький дав точний опис кам'яного ідола (рис. 1), назвавши його Світовитом¹, також додав малюнок пам'ятника зроблений М. Цивінським (рис. 2). У відповіді ТНК подякувало за цінні повідомлення та запросило М. Потоцького взяти участь у діяльності Товариства, а також висловило думку, що гідним місцем для пам'ятника буде саме будівля Ягеллонської бібліотеки². Потоцький вирішив передати скульптуру Сві-

тому березі р. Збруч, замок із залишками стін у верхній частині гори Соколіха та городище «Розбита Могила» поблизу с. Коцюбінчики. Споряджене «божество» відправлено 7 квітня в напрямку до Кракова, куди транспорт прибув 12 травня 1851 р. З тих пір величезний кам'яний Світовит (чотиригранний стовп висотою 257 см, 29 × 30 см в розрізі і вагою більше 500 кг) є гордістю археологічних колекцій Кракова. Згодом М. Потоцький і Ф. Жебравський опублікували перші доповіді про обставини виявлення і перевезення статуї Світовита

1. Лист М. Потоцького до ТНК з відомостей про відкритті Світовита (від 15.XI.1850 р. — Архів ПАУ Краків).

2. Лист голови ТНК Йосипа Маєра до М. Потоцького (від 7.XII.1850 р. — Архів ПАУ Краків).

3. Лист М. Потоцького до ТНК (від 10.II.1851 р. — Архів ПАУ Краків).

4. Лист М. Потоцького до ТНК (від 22.V.1860 р. — Архів ПАУ Краків).

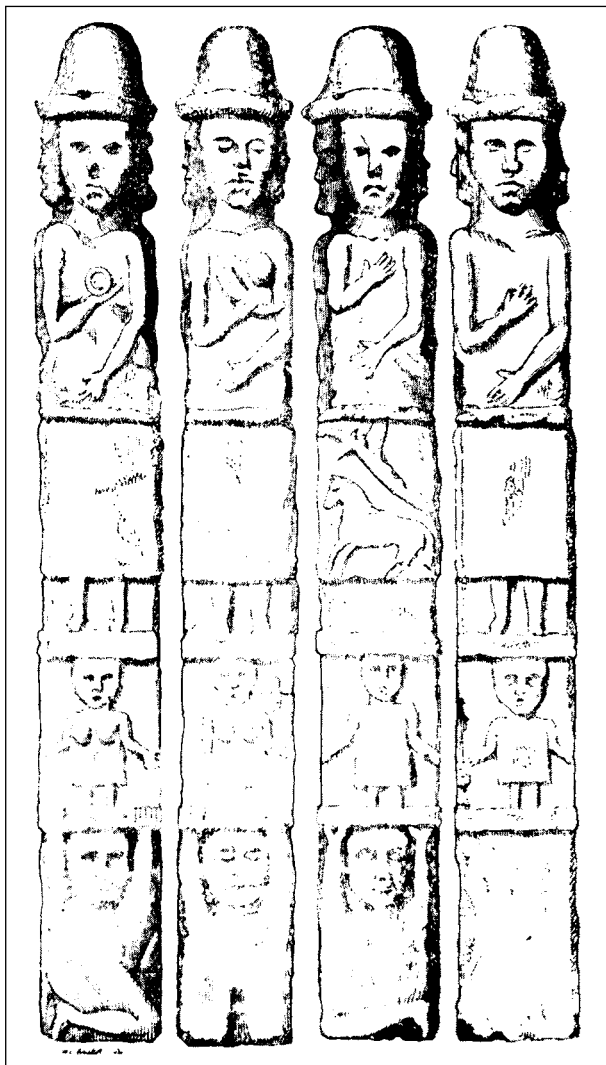

Рис. 2. Малюнок Світовита, зроблений М. Цивінським, доданий до листа Потоцького від 15.XI.1850 р. [Leńczyk, 1964]

до Кракова [Potocki, 1852, s. 3—17; Żebrawski, 1852, s. 17—50]. Ще в березні 1851 р. М. Потоцький був прийнятий як член-кореспондент до ТНК і почав енергійну діяльність. Він представив для ТНК низку звітів зі своїх наукових подорожей по Поділлю та Прикарпаттю. Підписував їх «Мечислав з Потока Потоцький, член Краківського наукового товариства».

У 1852 р. М. Потоцький відвідав Замость, розташоване у межах Польського Королівства в складі Російської імперії. Під враженням від цього міста та його пам'яток зібрав (за допомогою ксьондза Миколи Куляшинського — вікарія замойської колеґіати) матеріали до історії міста. На Люблінщину повернувся ще раз у 1857 р.¹ У 1858—61 рр. написав монографію на тему: «Замость та його інституції з точки зору релігії, освіти й національної історії» (рис. 4). Роботу

1. Лист М. Потоцького до голови ТНК Францішка Венжика від 29 вересня 1857 р. (Вроцлав — Оссолюнеум, № 12320).

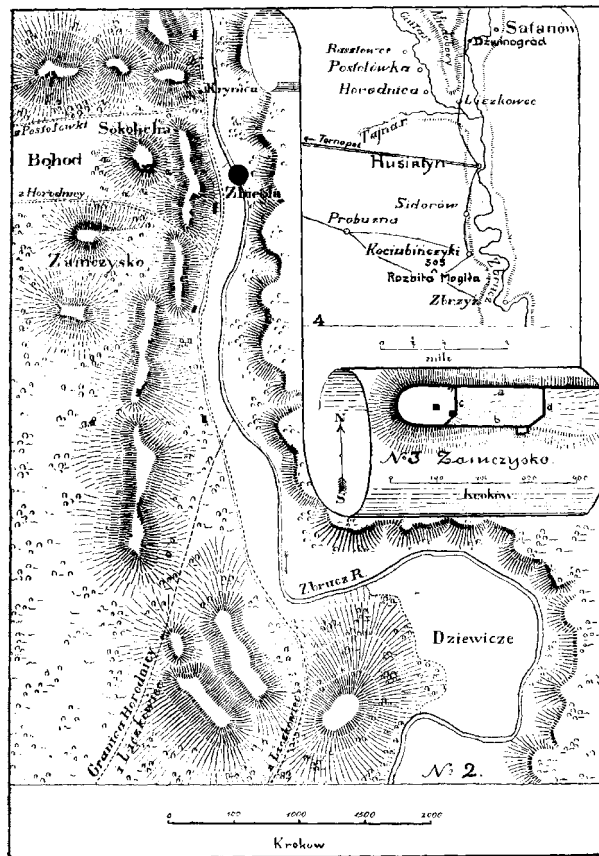

Рис. 3. Схематичний план околиці, де знайшли Світовита, зроблений під час перебування Ф. Жебравського у М. Потоцького у квітні 1851 р. [Leńczyk, 1964]: ● — гіпотетичне місце відкриття статуї Світовита

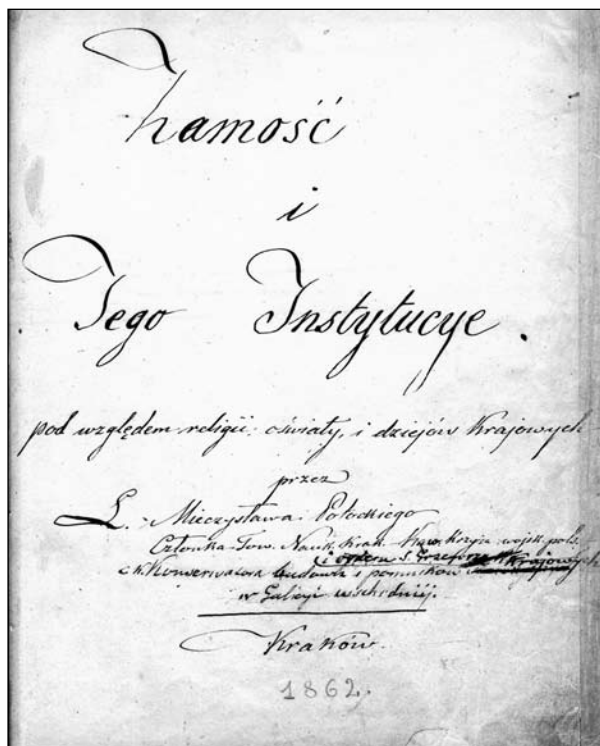

Рис. 4. Титульна сторінка рукопису роботи М. Потоцького «Замость та його інституції з точки зору релігії, освіти й національної історії» (Замойський музей в Замості)

присвятив Ягеллонському університету в Кракові у зв'язку з майбутнім (1864) ювілеєм 500-річчя його заснування. У листі до Краківського наукового товариства писав: «Шановні діячі [...] кілька років тому, відвідуючи Замостя, був огорнутий смутком, стоячи біля стін будівлі, у якій колись засідали вчені люди, а сьогодні розсідається московська солдатня [...] Сьогодні, коли наша стара Ягеллонська школа скоро буде відзначати свій п'ятивіковий ювілей (1864 — JK) — її молодша замостська донька, вже близько 100 років приречена на занепад, що раз більше занурюється в туман забуття. Тому, коли в цей ювілей красномовні голоси вшанують та віддадуть заслужену честь багатовіковим заслугам існуючій до сьогодні Краківській школі, нехай пам'ять про минуле, цей більш широкий опис доли колишньої головної школи Замостя, буде розглядатися як данина пам'яті відданої дочці перед досі живою матір'ю»¹.

Незважаючи на розмови про друк цієї праці в Кракові, вона залишилася в рукописі (на даний час зберігається у музеї в м. Замостя). Близько 1860 р. М. Потоцький залишив маєток Коцюбінчики в руках сина та переселився до Львова на вулицю Охронки, 8. У 1864 р. Цісарсько-королівська Центральна комісія² у Відні (була створена в 1852 р. для пошуку та документування історичного минулого) призначила М. Потоцького Почесним охоронцем архітектури і старожитностей Східної Галичини. З цього часу почалася реальна діяльність Львівського відділу Центральної комісії в галузі охорони пам'яток. Першим кроком був заклик до всіх установ, корпорацій та наукових товариств, з проханням про активну участь у роботі та пересилання докладних описів визначних місць. Для того, щоб забезпечити постійний нагляд за пам'ятками Львова, на прохання Потоцького Цісарсько-королівська Центральна комісія призначила своїми кореспондентами поета Вінсента Поля і священника Івана Ступницького, пізнішого єпископа Перемишльської уніатської єпархії [Mieczysław ..., 1878, s. 16]. Мечислав Потоцький побував у багатьох місцях Східної Галичини у пошуках старожитностей. У 1866 р. на щорічній нараді в Національному науковому інституті ім. Оссолінських (ZNiO) представив звіт, в якому помістив описи соборів, церков, монастирів, синагог, фортець, окопів, насипів, могил. У 1865 р. журнал Центральної

комісії у Відні помістив дві статті М. Потоцького на німецькій мові. Одна з них стосувалася церков, соборів та замків у Східній Галичині, поховання сім'ї Сенявських у Бережанах. Друга повідомляла про виявлене поховання кам'яної епохи в м. Хоростків біля Чорткова та невідомі глиняні знахідки, виорані на полі с. Чабарівка [Mieczysław ..., 1878, s. 30].

Мечислав Потоцький регулярно дарував різноманітні пам'ятки Національному інституту ім. Оссолінських у Львові, про що інформують звіти ZNiO та збережене в архівах Оссолінеуму листування. У 1873 р. до фондів він передав, серед інших, крем'яний різець, латунну печатку, кольчугу, власну шаблю з часів Повстання 1831 р. та знахідки із замку в Терехові: гарматне ядро, язик дзвона і дві підкови³. Він вів жваве листування в справах охорони пам'яток із багатьма відомими людьми. Графа Олександра Красицького просив про опіку та реставрацію пам'ятника, який руйнувався при візді до м. Дубецьк⁴, священника Садока Баронча повідомляв про свої заходи щодо заборони розкопування парохом скель в Підкамені під Бродами, що загрожувало давнім мурам монастиря⁵.

Мечислав Потоцький приклався до видання повітовими старостами заборони розкопувати численні в Східній Галичині доісторичні кургани. Робив зусилля в Крайовому сеймі⁶ про виділення грошових засобів для порятунку об'єктів, які руйнуються, завдяки чому щорічно на збереження пам'яток призначили близько 9000 золотих флоринів цільових субсидій. Отримуючи інформацію під час своїх наукових виїздів до гмін та містечок про наявність у них давніх актів та документів, М. Потоцький мав намір зібрати і надрукувати їх у книзі під назвою «Codex Civitatum Regnorum Galiciae et Lodomeriae». Після провалу цього проекту ініціював прийняття закону про обов'язкову централізацію земельних та муніципальних архівів у Львові та Кракові і переведення їх під

3. Лист М. Потоцького (від 12 травня 1873 р. — Вроцлав Архів Оссолінеум, № 6841/III).

4. Лист М. Потоцького (від 11 жовтня 1865 р. — Вроцлав Архів Оссолінеум, № 15251/II); лист М. Потоцького (від 11 жовтня 1865 р. — Вроцлав Архів Оссолінеум, № 15251/II).

5. Лист М. Потоцького від 16 червня 1877 р. — Вроцлав Архів Оссолінеум, № 2758/II).

6. Крайовий сейм, який існував в австрійській Галичині (1861—1918 рр.) був представницьким органом з обмеженими повноваженнями, що стосувалися економіки, освіти і культури. Крім того, законодавство також надало парламенту право приймати рішення в деяких справах муніципальних, церковних, шкільних, організації судової влади та адміністративного управління, харчування та квартирування військ, земельних та торгових книг тощо. Прийнятті сеймом закони вимагали підтвердження імператором Австрії.

1. Лист М. Потоцького (без дати — Архів ПАУ Краків).

2. Служба охорони пам'яток Галичини формувалася в рамках Віденської Центральної комісії, яка у 1856 р. призначила охоронцями Павла Попеля в Кракові і Францішка Стройньського у Львові. Посаду Стройньського зайняв у 1864 р. Мечислав Потоцький, від чого починається практичне її функціонування — з сіх пір служба почала фактичну роботу [Małkiewicz, 1878].

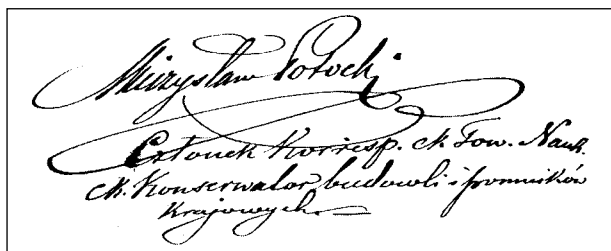

Рис. 5. Підпис М. Потоцького як охоронця пам'яток Галичини

керівництво Крайового Відділу¹. Прагнув, щоб архівні матеріали були широко доступні для «громадськості». Наукове товариство, яке існувало з 1816 р. у Кракові, в 1872 р. перетворено у Польську академію умінь. М. Потоцького попросили висловити думку про підготовлений проект Статуту академії. Свої висновки надав у Львові 4 серпня 1871 р. на фірмовому бланку своєї установи. Лист із зауваженнями щодо назви академії, організаційної структури, методів фінансування тощо налічував 17 сторінок. Підпис під ним помістив М. Потоцький як «Цісарсько-королівський охоронець пам'яток архітектури та старожитностей»² (рис. 5).

Самовіддана робота Мечислава Потоцького як охоронця дала надзвичайно добрі результати. Тільки за період 1870—74 рр. за рахунок приватних осіб, муніципалітетів, корпорацій і Крайового фонду здійснив реставрацію пам'яток в Ліску, Львові, Кросні, Фельштині (Скелівка), Жовкві, Уневі, Токах, Сидорові, Новосілці Костюковій, Бучачі, Тереховлі, Окопах, Семенові, Собені, Милятині, Городенці, Краснопуші, Годові, Миколаїві, Журавні, Наварії, Нижанковичах, Белзі, Перемишлі, Сокалі і Загір'ї [Sprawozdanie ..., 1874].

За свій внесок у відновлення сакральних святинь та активну участь у роботі Комітету з надання допомоги біженцям із уніатської Холмської єпархії (у результаті репресій царизму після ліквідації Унії в 1875 р.) папа римський Пій IX нагородив Мечислава Потоцького орденом Св. Григорія Великого [Mieczysław ..., 1878, s. 6].

13 серпня 1877 р. Крайове археологічне товариство у Львові було поділене на секції. З 1 листопада 1877 р. Мечислав Потоцький був президентом секції доісторичної археології та антропології. На жаль, не встиг розгорнути свою діяльність ширше. Він раптово помер

1. Крайовий відділ — виконавчий орган Крайового сейму Галичини в Австрійській імперії. Готував проекти законів, представляв край (Галичину) перед австрійським урядом, працював з питаннями щодо зовнішньої політики та здійснював контроль над місцевими органами влади. Складався із трьох членів, що обиралися Крайовим сеймом та трьох членів, що обиралися голосами великих власників, міськими і сільськими депутатами. Їхня каденція тривала шість років.

2. *Kilka uwag nad projektem Statutu Akademii Polskiej* — Архів ПАУ в Кракові.

Рис. 6. Надгробок Мечислава Потоцького на Личаківському кладовищі у Львові

31 січня 1878 р.³ і був похований на Личаківському кладовищі у Львові⁴. Гробниця його збереглася й донині (рис. 6). Вона містить на собі надпис:

3. Папа римський Пій IX помер 7 лютого 1878 р. — на тиждень пізніше від М. Потоцького.

4. *Gazeta Lwowska*, nr 33, z 2.II.1878, s. 2.

Рис. 7. Надгробна кам'яна плита з могили козацького отамана російської армії (1831 р.), яку описав М. Потоцький у 1852 р., а знайшли в 2001 р. у селі Лабуні (Музей «Арсенал» у Замості)

«† Мечислав Любич Потоцький цісарсько-королівський охоронець крайових пам'яток, Офіцер Польської Армії з 1831 р. Лицар Польського національного ордена Virtuti Militari — Григорія * 1810 — віддав Богу духа 31 січня 1878. Просить благочестивого зітхання».

Несподівано особа Мечислава Потоцького і його відносини з Замостям були згадані у 2001 р. Відділ археології Замойського музею був повідомлений, що під час будівництва автостоянки поруч із Громадським будинком у м. Лабунь знайдено важку кам'яну плиту. Під час завантаження її на машину для вивезення з'ясувалося, що в нижній частині добре збереглися написи кирилицею (рис. 7). Плита з піщанику мала розміри 183 × 85 × 20 см.

У верхній частині зображено хрест, що стоїть на кам'яному кургані. Нижче напис:

**ПРАХОЖЫЙ! СЪ БЛАГОГОВЬ(Е)НЫЕМ
ПОЧТИ ПРАХЪ ХРАБРАГО ВОИНА**

Під написом дві схрещені шаблі і дата:
6 АВГУ 1831 ГОДА

Камінь, у зв'язку із вказаною на ньому датою, був пов'язаний з облогою Замостя російською армією під командуванням генерала Кайсарова під час Листопадового повстання.

Польська армія мала кілька боїв і сутичок біля стін міста-фортеці Замостя та захищала місто до 22 жовтня 1831 р. Польським військам захищати Замостя допомагав добровольчий Подільсько-Волинський легіон під командуванням майора Олександра Верещинського [Feduszka, Kuśnierz, 2002]. Більш детальна інформація про ці події міститься у рукописі Мечислава Потоцького (також учасника Листопадового повстання). Рукопис складається з 800 сторінок та 20 глав. Автор, серед інших, помістив обширні описи околиць і битв навколо фортеці в роки 1809, 1813 і 1830—31. Серед них є абзац: «Трохи далі знаходиться село Лабуньки [...]. У цьому селі була маленька уніатська церква нещодавно знесена, на її кладовищі лежить на могилі камінь з російським написом “Прохожий почти с благоговениемъ хробраго воина, под тым две szable ułanские на krzyż złożone i data 6 Avgus. 1831 года”. Місцеві перекази стверджують, що тут похований козацький отаман, який під час війни за незалежність занадто близько підійшов до стін фортеці і став жертвою своєї цікавості» [Potocki, 1862, s. 422, 423].

Таким чином, записи М. Потоцького не тільки допомогли ідентифікувати знайдений об'єкт, але й поставили перед нами кілька загадок. Як і коли надгробок з неіснуючого сьогодні уніатського кладовища в селі Лабуньки потрапив до муніципального будинку в місті Лабунь, що розташоване недалеко? Хто подбав про те, щоб його перевезти, захистити від знищення помістивши написом донизу?

Draczyński W. 5 Pułk Ułanów im. Zamoyskich. 27.XII.1830—18.IX.1831. — Częstochowa, 2002.

Feduszka J., Kuśnierz J. Unikalna pamiątka Powstania Listopadowego // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. — 2002. — 1—2. — S. 109—111.

Gerber R. Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808—1831. Słownik Biograficzny. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1977.

Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych. — Lipsk, 1841. — T. VII.

Leńczyk G. Światowit zbuczanski // Materiały Archeologiczne. — Kraków, 1964. — S. 5—59.

Majer J. Odezwa Tow. Nauk. Z Uniw. Jagiell. Złączonego w celu archeologicznych poszukiwań wraz ze wskazówką mogącą posłużyć za przewodnika w poszukiwaniach tego rodzaju, podpisana 14.V.1850 // Rocznik Tow. Nauk. Krak. z U. J. złącz. — 1851. — T. V (ogóln. zb. t. 20).

Mieczysław Ludwik Fox Lubicz Potocki. Nekrolog skreślony przez Dr Stanisława z Woli Sienińskiej Krzyżanowskiego a czytany na Walnem Zgromadzeniu publicznem Towarzystwa archeologicznego Krajowego we Lwowie dnia 28-go lutego 1878 r. // Archiwum Muzeum im. X. Czartoryskich w Krakowie.

Małkiewicz A. Historia sztuki na Uniwersytecie Lwowskim 1893—1939. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lwow.com.pl/cracovia/sztuka.html>.

Potocki M. Wiadomość o bożyszczu słowiańskim znalezionym w Zbuczcu // Rocznik Tow. Nauk. Krak. Z U. J. złącz. — 1852. — T. 8 (og. zb. t. 23).

Potocki M.L. Zamość i jego instytucje pod względem religii, oświaty i dziejów kraioowych. — Kraków, 1862.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. — Warszawa, 1887. — Т. VIII. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://polish-genealogy.blogspot.com/2009/03/potocki.html>

Sprawozdanie z czynności konserwatorskich co do utrzymania i restauracji dawnych pomników w części wschodniej Galicji za czas od r. 1870—1874. — Lwów, 1874.

Virtuti Militari 1815—1831: Wybór źródeł. — Koszalin, 2001. — Т. II.

Żebrowski T. Sprawozdanie // *Rocznik Tow. Nauk. Krak. Z U. J. złącz.* — 1852. — Т. 8 (og. zb. t. 23).

Życiorysy uczestników Powstania Listopadowego zebrane na pamiątkę obchodu jubileuszowego pięćdziesiątej rocznicy tego powstania przez Hieronima Kunaszewskiego. — Lwów, 1880.

Е. Кусьнеж

МЕЧИСЛАВ ЛЮДВІК ПОТОЦЬКИЙ (1810—1878) — ОХОРОНЕЦЬ СТАРОЖИТНОСТЕЙ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ, СПІВАВТОР ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА СВІТОВИТА З Р. ЗБРУЧ, АВТОР ПЕРШОЇ МОНОГРАФІЇ ІСТОРИЧНОГО МІСТА ЗАМОСТЯ

Мечислав Людвік Потоцький народився в 1810 р. у Львові, в сім'ї Потоцьких гербу Любич. Після закінчення домашнього навчання почав вивчати право і адміністрацію у Варшавському університеті. Він перервав навчання в 1830 р. і вступив до лав уланів 5 полка ім. Замойських, який у часи Листопадового повстання боровся проти Росії. За мужність був нагороджений Золотим Хрестом *Virtuti Militari*. Після занепаду повстання перебував протягом кількох років у вигнанні. Після повернення купив маєток Коцюбинчики біля Гусятин на Поділлі і там поселився. Знайдену в 1848 р. у сусідньому селі Лічковці кам'яну статую ідола як перший дослідник назвав Світовитом у своєму листуванні з Краківським науковим товариством (ТНК). Пам'ятник у 1851 р. передав до Кракова, до музейних фондів Товариства. У тому ж році був прийнятий у члени ТНК. Багато подорожував і склав Товариству низку звітів зі своїх наукових подорожей по Поділлі і Прикарпаттю. У 1852 р. він відвідав Замостя, розташоване в межах Королівства Польського в російській імперії. Під враженням цього міста і його пам'яток зібрав матеріали для його історії і в 1858—1861 рр. написав монографію «Замостя й його інституції з точки зору релігії, освіти й національної історії». Робота залишилась у рукописі (у фондах музею в Замості). У 1864 р. Центральна комісія у Відні призначила Ме-

числава Потоцького почесним охоронцем пам'яток будівництва Східної Галичини. Мечислав Потоцький представляв звіти з описом соборів, церков, монастирів, синагог, фортець, окопів, насипів, могил. Довів до оголошення старостами заборони нищення і розкопування у Східній Галичині численних доісторичних курганів. Мечислав Потоцький помер 31 січня 1878 р. і похований на Личаківському кладовищі у Львові.

J. Kusnierz

MECHYSLAV LUDWIG POTOCKI (1810—1878) — A KEEPER OF ANTIQUITIES IN EAST GALICIA, CO-DISCOVERER OF ZBRUCH IDOL SVETOVID AND AUTHOR OF THE FIRST MONOGRAPH ABOUT HISTORICAL TOWN ZAMOŚĆ

Mechyslav Ludwig Potocki was born in 1810 in Lviv, in the Potocki family of Lubich coat of arms. After home-schooling he started studying law and administration in Warsaw university. In 1830 Mechyslav Potocki interrupted his education and joined to the 5th uhlan regiment of Zamość which battling against Russia during November revolt. For his courage he was decorated with the Gold Cross *Virtuti Militari*. After the revolt failure he was in expatriation during several years. After homecoming he bought estate Kocyubynchyky near by Husiatyn in Podillya and settled there. As the first researcher of idol statue discovering in 1848 in Lychkivtsi he named it Svetovid in his correspondence with Krakow scientific society (KSS). In 1851 he gave the monument to Krakow, to the museum stocks of KSS. In 1851 Mechyslav Potocki also entered to KSS. He was travelling a lot and prepared several reports about his scientific travels in Podillya and Carpathian for the Society. In 1852 he visited Zamość, on the territory of Polish kingdom in the Russian Empire. He was impressed so much by Zamość and its historical places. Having collected the materials for history of Zamość in 1858—1861 Mechyslav Potocki wrote a monograph «Zamość and its institutions in terms of religion, education and national history». The monograph was left in a manuscript (in the Zamość museum stocks). In 1864 Mechyslav Potocki was given an assignment a honorary keeper of architectural monuments in East Galicia from Central commission in Vienna. Mechyslav Potocki gave his reports with description of cathedrals, churches, monasteries, synagogues, strongholds, trenches, barrows, graves etc. He promoted putting a veto upon destruction and damage of numerous ancient tumuli in East Galicia. Mechyslav Potocki died on January, 31, 1878 and buried on Lychakiv Cemetery in Lviv.